

Apollon

FORSKNINGSMAGASIN FRA UNIVERSITETET I OSLO

EU – en hybrid uten forbilde

I Europa vokser det nå fram et politisk system verden aldri har sett maken til. Fra Universitetet i Oslo ledes et internasjonalt prosjekt som kan fortelle oss hva EU kommer til å bli.

Tekst: Siw Ellen Jakobsen

EU har nylig fått sin første ”president” for Det europeiske råd og sin første ”utenriksminister”. Begge – inntil videre – i anførselstegn. For EU er ikke en stat eller en føderasjon som USA. Det er heller ikke en internasjonal organisasjon som FN. Men hva er da EU?

– Det er noe midt imellom, sier *Helene Sjørusen*.

Hun er statsviter ved ARENA – Senter for europaforskning ved Universitetet i Oslo. Sjørusen arbeider på et større internasjonalt forskningsprosjekt ledet av ARENA.

Forskerne har sittet og klødd seg i hodet en stund. For hva slags politisk dyr er det de står overfor? Og hva har dette dyret å gjøre med demokratiet i Europa? Kan EU bli demokratisk?

Demokrati uten nasjonalstat?

– Det er vanskelig å begripe og forklare et så gedigent, politisk eksperiment som EU med etablerte, statsvitenskapelige teorier, innrømmer Sjørusen. Mindre vanskelig blir det ikke når EU-landene nå også søker å etablere en felles europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

– Det vi kan slå fast så langt, er at EU er en hybrid uten noe historisk forbilde, sier hun.

– For oss statsvitere er det vanlig å tenke at demokratiet hører nasjonalstaten til. Men hva skjer med demokratiet når nasjonalstatene underlegges overnasjonal styring, slik vi ser i EU? Dette er en prosess som i stor grad også omfatter utenforlandet Norge, fordi vi også blir stadig sterkere integrert med EU.

Forskerne ved Universitetet i Oslo spør seg om det i det hele tatt er mulig å sikre at borgerne kan styre seg selv gjennom rett og politikk når mye overlates til byråkrater, eksperter og dommere. Er det mulig å ha et demokrati uten en sterk nasjonalstat med et folkevalgt styre?

Nasjonalstatenes siste skanse

Spørsmålene svirrer rundt i gangene på senteret som holder hus ved Ullevål stadion. Her, langt fra

Brussel, har de fått i oppgave å koordinere Reconstituting Democracy in Europe (RECON) – et svært europeisk prosjekt som er i ferd med å dissekere den europeiske unionen. Initiativtakere til prosjektet er professorene *Erik Oddvar Eriksen* og *John Erik Fossum*.

EU oppsto på ruinene av 2. verdenskrig. Krigen hadde vist at nasjonalstaten måtte suppleres med noe mer, om vi ville sikre fred og velstand i Europa. Nå 60 år etter opprettelsen av Den europeiske kull- og stålunionen, opprinnelsen til EU, er det vanskelig å tenke seg Europa uten EU. Men lar det seg gjøre for et overnasjonalt organ som EU å bli demokratisk?

– Også statenes utenriks- og sikkerhetspolitikk lages nå mer og mer i Brussel. Det unike med EU er at medlemsstatene frivillig har gått med på å avgi suverenitet til overnasjonale organer. Men dette utfordrer nasjonalstatenes siste skanse. Samtidig stiller det spørsmål ved evnen til å holde utenrikspolitiske beslutningstakere ansvarlige gjennom demokratiske organer, mener Sjursen.

Kriser = vekst

I flere tiår har vi med jevne mellomrom sett avisoverskriftene om at nå er EU i krise og kan gå i oppløsning.

– Den som har trodd på dette, må tro om igjen. EU har vært gjennom mange kriser, men det vi ser, er at for hver krise fellesskapet EF og senere unionen EU har vært gjennom, desto sterkere er institusjonen blitt, konstaterer forskeren.

– Norske medier gir noen ganger inntrykk av at det skjer en nedbygging av unionen. Det finner vi heller ingen støtte for, verken i de casene vi undersøker eller i den øvrige forskningen vår. Tvert imot.

Forsvinner demokratiet?

Forsvinner demokratiet når EU stadig blir større og sterkere?

EU-forskerne ved Universitetet i Oslo har klart fått bekreftet at Europa og EU beveger seg stadig mer i retning av overnasjonalitet. Dermed melder et nytt spørsmål seg: Hvor demokratisk er egentlig dette nye EU?

Andre spørsmål følger etter: Har vi en felles offentlighet i Europa? Fungerer de folkevalgte organene i EU? Kan EU kopiere nasjonalstatenes demokratimodell, eller må man utvikle nye former?

– Disse spørsmålene leter vi etter svar på, forteller leder av ARENA og Recon, professor *Erik Oddvar Eriksen*.

Uformelle kanaler

I det overnasjonale Europa er nye og mer uformelle politiske kanaler blitt vanligere. Dette må ofte til for å etablerte omforente synspunkter mellom EU-landene.

STYRKET: – For hver krise i EF og senere EU har vært igjennom, desto sterkere er institusjonen blitt, konstaterer Helene Sjursen. (Foto: Ola Sæther)

– Men dette kan være et demokratisk problem. Det kan føre til at det blir vanskeligere å holde noen ansvarlig, og borgerne og deres representanter får mindre å si. Det hele er blitt mer diffust. For hvem sitter egentlig med beslutningsmyndigheten, og hvem har de som snakker sammen fått autorisasjonen sin fra? Hvem ga dem rett til å bli enige? spør professoren.

En viktig del av prosjektet RECON er å undersøke den demokratiske kvaliteten på EUs beslutningssystem. En annen del er å undersøke EUs konstitusjonelle karakter og utvikling. I hvilken grad kan man si at EU har en egen grunnlov?

Styrker borgernes rettigheter

Forskerne ved ARENA er heller ikke blinde for at den formen for overnasjonal politikk vi ser i EU, kan styrke viktige deler av demokratiet. Borgernes rettigheter blir sikret gjennom rettsliggjøring i EU. Mange nye rettigheter og felles standarder for miljø, helse og sikkerhet er etablert. Medlemsstatene kan bli stilt til ansvar i EU hvis borgere diskrimineres eller hvis menneskerettigheter brytes, slik vi nå ser med romfolket i Frankrike.

DEMOKRATISK PROBLEM:
– I det overnasjonale Europa er uformelle politiske kanaler blitt vanligere, sier Erik O. Erisken.
(Foto: Ola Sæther)

Tre scenarier for Europa

EU er et prosjekt i stadig utvikling. Forskerne i RECON undersøker tre muligheter for reduksjon av EUs demokratiske underskudd.

1) EU kan bygges ned til en internasjonal organisasjon der statene får all makt. Med svekket makt vil EU bli i stand til å gjøre mindre enn nå. En slik utvikling vil skape mange brustne forhåpninger. En rekke av de vanskelighetene nasjonalstatene står overfor, er av internasjonal karakter og krever mer – ikke mindre – samarbeid over landegrensene.

2) En annen løsning er å utvikle Europas forente stater etter modell av USA. Det vil innebære klarere kollektive anstrengelser, med en felles skatte- og sosialpolitikk og med et felles forsvar. Det vil bety demokratisk kontroll gjennom direkte valgte folkevalgte organ. Men sterke, nasjonale tradisjoner gjør denne modellen svært vanskelig å gjennomføre i dag.

3) Forskerne tror lite på både scenario 1 og scenario 2. De ser i stedet en tredje mulighet: Å redusere EUs demokratiske underskudd gjennom å gjøre EU til en *postnasjonal union* basert

på universalistiske prinsipper. Dette er en modell hvor

EU ikke utvikler seg til en stat, men til en union basert på menneskerettigheter og demokrati.

En helt ny orden

– Det er ikke snakk om å etablere en felles tykk, europeisk identitet. Snarere er det å søke praktiske løsninger på felles problemer gjennom prosedyreregulert samhandling. Det vil være en orden som underlegger seg folkeretten for å håndtere eksterne relasjoner. Vi snakker her om en genuin nyskaping som er basert på transnasjonale og overnasjonale arrangementer som ikke rår

over sterke sanksjonsmidler og som heller ikke fører en aggressiv utenrikspolitikk, forteller professorene Erik Oddvar Eriksen og John Erik Fossum.

Er en slik orden mulig og kan den egentlig bli demokratisk?

– Til vår store overraskelse er det faktisk denne modellen som har størst forklaringskraft i dagens komplekse EU-mosaikk, svarer Eriksen og Fossum – som nå har med seg en stor gruppe av renommerte statsvitere, filosofer, jurister og sosiologer til å forske på nettopp dette.

RECONSTRUCTING DEMOCRACY IN EUROPE (RECON)

Et stort forskningsprosjekt om demokrati i Europa.

Mer enn 100 forskere hos 21 partnere i 13 land deltar.

Finansieres av EUs 6. rammeprogram for forskning i fem år (2007–2011).

Totalbudsjett på 12 millioner euro.

Koordineres fra ARENA – Senter for Europaforskning ved Universitetet i Oslo.

<http://www.reconproject.eu>

ARENA - SENTER FOR EUROPAFORSKNING

Forskningsrådet etablerte senteret ved UiO i 1994 for å bygge opp mer kompetanse på EU i Norge.

Målet er at senteret skal være blant de ledende på EU-forskning internasjonalt.

I 2010 er 28 personer tilknyttet ARENA (ca 22 årsverk).

Åtte av disse er forskere med professorkompetanse.

[Publisert 17.01.2011]

[Universitetet i Oslo](#)

[Apollon \(/forside\)](#)